

ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Верба Сніжана Юріївна

здобувач

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

Науково-дослідна робота (НДР) студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науки і техніки. Головним залишається питання місця і ролі НДР в системі навчального процесу здобувача вищої освіти. Його залучення до наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу.

У навчальному закладі важливо стимулювати в студентів прагнення до наукових досліджень, і навчити їх отримувати задоволення від поглибленої пошукової творчої діяльності, яка можлива лише за умови оволодіння прийомами самостійного критичного мислення. Водночас потреби наукоємного навчання сприяють удосконаленню навчальних планів, методиці викладання, змушують професорсько-викладацький склад постійно шукати нові форми і методи своєї діяльності, що в свою чергу чинить зворотній ефект – збагачує науку педагогіку та спеціалізовані науки новими знаннями та узагальненнями про впровадження новітніх елементів навчальної діяльності в умовах сучасних потреб пошуково-аналітичної діяльності молодих фахівців у висококонкурентному середовищі ринку праці. Зрештою активне залучення студентства до НДР сприяє якісному рівню підготовки майбутніх магістрів та аспірантів, популяризації науки в професійному середовищі та загалом в суспільстві.

З огляду на зазначене, НДР студентів є невід'ємною частиною і обов'язковою умовою успішної роботи закладу вищої освіти (далі – ЗВО) у XXI столітті.

Основні форми залучення студентів до НДР: 1) науково-дослідна робота, що є складовою навчального процесу і обов'язкова для всіх студентів (написання рефератів, підготовка до семінарських занять, підготовка і захист курсових, дипломних робіт, виконання завдань дослідницького характеру в період виробничої практики на замовлення підприємств тощо); 2) НДР студентів поза навчальним процесом:

– участь у наукових дослідженнях кафедр в рамках роботи в наукових гуртках та проблемних групах, де навіть студенти-першокурсники уже мають змогу пізнавати ази пошукової та аналітично-дослідницької роботи в рамках виконання нескладних та невеликих за обсягом завдань, наприклад, підготовка рефератів-повідомлень на задану тему, тез на конференцію тощо;

– залучення до виконання професорсько-викладацьким складом науково-дослідних проектів в якості помічників, практикантів в лабораторіях, архівах, на виробництві, в органах влади та місцевого самоврядування;

– участь в наукових творчих конкурсах та олімпіадах з окремих дисциплін та наукових напрямів.

Такий широкий спектр можливостей залучення студентів до НДР закладу вищої освіти потребує відповідного нормативного врегулювання, мета якого – закріплення залучення студентів до НДР як обов'язкової частини їх професійної підготовки, формування всебічно розвиненої особистості фахівця, науковця, підвищення загального рівня і престижу наукової діяльності.

Аналіз тексту законодавства України щодо участі студентів в НДР засвідчує недостатній рівень нормативно-правової фіксації даного напрямку діяльності ЗВО. Зокрема, в Законі України “Про наукову та науково-технічну діяльність” участь студентів в НДР згадується у трьох випадках: 1) залучення студентів (серед інших) “до науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт” в рамках завдань діяльності Центрів колективного користування науковим обладнанням при ЗВО (п. 2 ч. 2 ст. 13); 2) залучення студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності як завдання діяльності Національного фонду досліджень України (ч. 1 ст. 49); 3) обмін студентами як одне з багатьох завдань в рамках державної підтримки міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва (п. 7 ч. 2 ст. 66) [1].

Закон України “Про вищу освіту” в частині наукової діяльності окремо згадує студентів лише в статті 41 про створення в системі ЗВО Наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених як елементів громадського самоврядування, які покликані забезпечувати “захист прав та інтересів осіб, які навчаються або працюють у закладі вищої освіти, зокрема щодо питань наукової діяльності, підтримки наукоємних ідей, інновацій та обміну знаннями”, серед іншого представляють інтереси студентів перед адміністрацією навчального закладу з питань наукової роботи. У п. 8 ч. 2 ст. 66 як елемент інтеграції освітніх та наукових закладів системи Національної академії наук України передбачено організацію на базі наукових установ і організацій останньої, а також національних галузевих академій наук “систематичної виробничої

практики студентів закладів вищої освіти із забезпеченням їх безпосередньої участі у проведенні наукових досліджень” [2].

Значно ширше трактування НДР студентів містить “Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації” МОН України. Передбачено включення студентів до складу колективів для виконання програм та проєктів фундаментальних і прикладних досліджень. За студентами прямо визнано статус повноцінних суб’єктів наукової діяльності в ЗВО. Науковий доробок студентів визнано “складовою науково-технічного потенціалу ЗВО” [3].

Деталізоване трактування наукової діяльності студентів спостерігаємо в нормативно-правових актах окремих навчальних закладів, які стосуються організації та забезпечення діяльності наукових підрозділів, що як правило відображена і в статутах університетів. Наприклад, в “Положенні про Науково-дослідну частину Львівського національного університету імені Івана Франка” в п. 2.8 окремо передбачено, що “наукові дослідження в університеті проводять наукові та науково-педагогічні працівники, а також докторанти, аспіранти і студенти” [4]. Як зразкове для усіх ЗВО можемо вважати окреме “Положення про науково-дослідну роботу студентів у закладі вищої освіти “Подільський державний університет”, яке визначає науково-дослідну роботу студентів як “один з пріоритетних завдань Університету” і “невід’ємну складову частину підготовки кваліфікованих спеціалістів” [5]. Документ повною мірою враховує значення НДР студентів для їх професійної підготовки, насамперед для творчої реалізації отриманих в університеті знань, умінь і навичок, самостійності та ініціативи у навчанні і майбутній практичній діяльності, підвищення їх мотивації до навчання, та передбачає наскрізний характер наукової роботи студентів вже з першого курсу навчання від підготовки освітніх програм та відповідного методичного забезпечення до забезпечення матеріально-технічної бази університету, зокрема, електронними інформаційними ресурсами, із врахуванням усіх можливих практикованих в сучасній системі освіти форм реалізації, вище згаданих у даній публікації. Примітно, що окремо передбачено обов’язкове врахування проведення НДР студентів в індивідуальних планах роботи викладачів та окрему звітність кафедр по даному пункту наукової діяльності за календарний рік. Передбачено доволі чітку систему мотивації НДР студентів, зокрема, фінансова і матеріально-технічна підтримка кафедр, лабораторій і наукових колективів, які активно займаються НДР, нагородження (в т.ч. грошове) студентів та їх керівників-викладачів за активну роботу в даному напрямі освітньо-наукової діяльності.

Отже, наявна певна правова колізія. Законодавство України не відносить студентів до суб’єктів наукової діяльності. Водночас, на рівні підзаконних актів та внутрішніх актів ЗВО окремо передбачено НДР

студентів як окремий вид їх наукової діяльності, а самі студенти визначені як суб'єкти такої діяльності.

Рекомендуємо: 1) в Законі України “Про наукову та науково-технічну діяльність” передбачити суб'єктність студентів як учасників науково-дослідної діяльності насамперед на рівні ЗВО; 2) в Законі України “Про вищу освіту”: чітко передбачити виконання принципу інтеграції навчальної, наукової та виховної роботи на всіх етапах і рівнях освітнього процесу; розширити статус студентів до суб'єктів наукової діяльності в рамках НДР ЗВО з відповідними правами та обов'язками; передбачити деталізований перелік форм і механізмів залучення студентів до НДР ЗВО як під час навчального процесу (як обов'язковий вид діяльності) в рамках виконання навчального плану, так і у позанавчальний час (на добровільних засадах); 3) в “Положенні про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації” МОН України визначити кафедру як головний структурно-організаційний та виконавчий підрозділ для проведення НДР студентів в структурі ЗВО з відповідними правами та обов'язками; 4) розширити наявну нормативну та організаційну систему заохочення студентів та їх наукових керівників з числа професорсько-викладацького складу (в тому числі матеріальну) для реалізації науково-дослідних робіт за рахунок державних та недержавних фондів, можливостей грантових програм, передбачити підвищення ваги показників НДР студентів при проведенні наукової атестації ЗВО.

Література:

1. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 3. Ст. 25.

2. Закон України “Про вищу освіту”. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37-38. Ст. 2004.

3. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 01.06.2006 № 422. Щодо Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-06#Text> (дата звернення: 23.12.2022)

4. Положення про Науково-дослідну частину Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, 2016. 7 с.

5. Положення про науково-дослідну роботу студентів у закладі вищої освіти “Подільський державний університет”. м. Кам'янець-Подільський, 2021. 9 с.